

Krzysztof Jerzy Gruszczyński*

Immunitet jurysdykcyjny państwa w orzecznictwie sądów krajowych i międzynarodowych

1. Wstęp

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie instytucji immunitetu jurysdykcyjnego państwa w praktyce sądów krajowych i międzynarodowych.

Zasada immunitetu suwerennego państwa została wykształcona w prawie międzynarodowym na podstawie orzecznictwa sądów w Europie oraz w Ameryce pod koniec XIX i oparta była na koncepcji nieinterwencji oraz poszanowania suwerenności państw, z którą ściśle wiąże się zasada suwerennej równości państw¹.

* Autor jest adiunktem w Katedrze Prawa Administracyjnego Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

¹ Źródeł teorii immunitetu można znaleźć w dziełach Hugo Grotius (*De Iure Belli ac Pacis Libri Tres*) oraz Emerick de Vattel (*Le Droit des Gens, ou Principes de la Loi Naturelle*), zarys historyczny można znaleźć w artykule G. M. Badr, *State Immunity, An Analytical and Prognostic View*, 1984, s. 9 i n.; należy zauważyć, że stare określenie immunitet suwerenny *sovereign immunity* odzwierciedla pochodzenie doktryny jako indywidualnego atrybutu wyróżniającego głowę państwa, który nie podlegał jurysdykcji sądowej swojego państwa w: H. Kindred, *International Law Chiefly as Interpreter and Applied In Kanada*, Emond Montgomery Publications Limited 2000, s. 282; zob. też B.E. Carter & P.R. Trimble, *International Law*, West Law Publishing 1995; H. Damian, *Staatenimmunität und Gerichtszwang*, Beitrage zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht B. 89/1985; F.A. Mann, *Studies in International Law*, Oxford Clarendon Press; L. Oppenheim, *International Law, A Treatise*, V. I – Peace, Eight Edition edited by H. Latuterpacht, Longmans, Green and Co, London, s. 272; warto zwrócić uwagę na podjętą w ostatnich latach dyskusję teroretyków prawa międzynarodowego nad możliwością opracowania *quasi* konstytucji prawa międzynarodowego karnego, w którym projekcie niezbędna byłaby też próba uregulowania immunitetu jurysdykcyjnego; zob. też B. Fassbender, *The United Nations Charter as Constitution of the International Community*, CJTL 1998, nr 36, s. 529 i n.; R. Uerpmann, *Internationales Verfassungsrecht*, JZ 2001, s. 565 i n.; C. Walter, *Constitutio-*

W związku ze zwiększoną w XX wieku wymianą handlową pomiędzy państwami i stale rosnącą liczbą agencji rządowych, korporacji publicznych oraz innych podmiotów państwowych, sądy krajowe przyjmowały stanowisko, że państwo może ponosić konsekwencje podejmowanych czynności gospodarczych w takim samym zakresie jak każda osoba fizyczna. Państwa, podejmując działania o charakterze gospodarczym, *de facto* stawały się stronami prywatnych umów handlowych, warto chociażby wspomnieć o założeniu w 2007 r. przez Chiny i Brazylię państwowych funduszy inwestycyjnych. Inne podmioty posiadały słabszą pozycję w sporach wynikających z uczestnictwa obcego państwa w transakcjach gospodarczych poza jego terytorium.

Obecnie pojęcie immunitetu państwa oznacza, że państwo i jego organy nie mogą być pozywane przez organy sądowe innego państwa, a także, że własność danego państwa nie podlega zajęciu. Nowoczesna koncepcja immunitetu jurysdykcyjnego wykształciła się w XIX w. Immunitet miał zapewniać poszanowanie suwerenności w sytuacji, gdy majątek, organy, przedstawiciele oraz akty prawne jednego państwa były konfrontowane z suwerennością terytorialną drugiego państwa. W początkach XX wieku pojawiła się koncepcja ograniczonego traktowania immunitetu państwa i wyłączenia z pod jego zakresu pewnego rodzaju działań państwowych o charakterze ekonomicznym. Podstawą do rozwoju tej koncepcji był podział czynności państwa na czynności władcze (*iure imperii*) i czynności o charakterze prywatnym (*iure gestioni* - czynności nie władcze o

nalizing (Inter) national Governance – Possibilities for and Limits to the development of an International Constitutional Law, GYIL 2001, nr 44, s. 170 i n.

charakterze prywatnoprawnym). W czynnościach o charakterze prywatnym państwo działa tak jak pozostałe podmioty prywatnoprawne, ponieważ czynności z tej grupy nie wiążą się z podejmowaniem przez dane państwo, czynności publicznych np. kiedy państwo prowadzi działalność handlową.

2. Definicja immunitetu

Immunitet jurysdykcyjny suwerennego państwa pozwala na zwolnienie obcego państwa spod jurysdykcji cywilnej i egzekucyjnej innych państw. Immunitet obejmuje państwo, jego rząd, funkcjonariuszy państwowych, oraz określone agencje rządowe. Jest on szczególnie związany z immunitetem jurysdykcyjnym sądowej państwa i z immunitetem egzekucyjnym, zabezpieczającym własność obcego państwa przed zajęciem, na podstawie prawomocnego wyroku władz miejscowych².

Immunitet państwa w latach siedemdziesiątych XX wieku zaczął się intensywnie rozwijać w systemach europejskiego prawa krajowego, gdzie pojęcie to oparto na konstrukcji ograniczonego immunitetu państwa, który zaczęto przyznawać pozwanemu państwu tylko w określonych przypadkach.

² Szerzej J. Gilas, *Prawo międzynarodowe*, Toruń Pracownia Duszycki 1999, s. 128; Należy zauważyć, że istnieje różnica teoretyczna pomiędzy immunitetem suwerennym i państwowym, gdzie immunitet suwerenny *sensu stricte* jest przyznawany głowom państwa podczas pobytu za granicą odnośnie ich aktów publicznych, i nie przysługuje on po ustąpieniu ze stanowiska w stosunku do aktów prywatnych; ten rodzaj immunitetu *ratione personae* jest prawie analogiczny do immunitetu dyplomatycznego zob. też sprawę *Ex-King Farouk of Egypt v. Christian Dior*, ILR 1957, nr 24, s. 228; odmiennie jest uregulowana pozycja przedstawicieli organizacji międzynarodowych, którym immunitet jurysdykcyjny w stosunku do działań podejmowanych w zakresie pełnionych obowiązków przysługuje nawet po opuszczeniu miejsca pracy, zob. też sprawę *Zoersch v. Waldock* [1964] 1 W.L.R. 675.

W Europie w latach sześćdziesiątych pojawiła się koncepcja opracowania konwencji, która regulowałaby kwestie związane z immunitetem jurysdykcyjnym. Zajął się tym problemem Rada Europy, która podjęła prace nad Europejską Konwencją o Immunitecie Państwa, podpisaną 1972 r. w Bazylei (dalej Konwencja). Konwencja ta we wstępie zawierała określenie immunitetu jurysdykcyjnego państwa. Wychodzi ona z założenia, że immunitet jurysdykcyjny funkcjonuje, ale istnieje szereg przypadków, kiedy państwo nie może się na niego powołać, m.in. państwo nie może powołać się na immunitet, jeżeli zobowiązało się do poddania jurysdykcji w umowie międzynarodowej albo wyraziło na to zgodę po powstaniu sporu.

Konwencja potwierdza istnienie immunitetu, ale przewiduje, że nie przysługuje on m.in. w sytuacji, kiedy państwo zgodzi się poddać jurysdykcji obcego sądu, postępowanie dotyczy jakiegokolwiek działalności handlowej, rozprawa dotyczy śmierci lub szkody osobistej, sprawa dotyczy szkody lub utraty własności, czy też postępowanie dotyczy roszczeń państwa do własności z tytułu spadkobrania lub darowizny.

Według tej Konwencji, jeżeli sprawa przed sądem danego państwa dotyczy innych kwestii niż te wyżej wskazane, państwu przysługuje immunitet. Poza tym Konwencja ta zawiera przepisy procesowe, przepisy o skuteczności orzeczeń wydanych przeciwko państwu. W art. 33 wspomnianej Konwencji stwierdzono wyraźnie, że nawet, jeśli państwo przegra sprawę z katalogu spraw, w których immunitet mu nie przysługuje, to egzekucję można wykonać, jeśli wyrazi ono na nią pisemną zgodę. Widzimy, że Konwencja ta dotyczy tak naprawę immunitetu jurysdykcyjnego, a nie egzekucyjnego.

Doktryna zwraca uwagę na szczególne znaczenie katalogu wyjątków, jaki ustala ta Konwencja. Jej przepisy obowiązują tylko między państwami, które są jej stronami (Austria, Belgia, Cypr, Holandia, Luksemburg, Niemcy, Szwajcaria, Wielka Brytania). Protokół dodatkowy przewiduje utworzenie specjalnego europejskiego trybunału do spraw immunitetu, który nigdy nie powstał. Trybunał ten zgodnie z ustaleniami Konwencji ma rozwiązywać spory powstałe między państwami na tle stosowania i interpretacji Konwencji.

Warto zaznaczyć, że problemem immunitetu zajęła się Komisja Prawa Międzynarodowego ONZ, która w 1991 r. przyjęła ostateczny tekst projektu Konwencji o Immunitacie Jurysdykcyjnym Państw i Ich Majątku. Zgromadzenie Ogólne ONZ 2 grudnia 2004 r. przyjęło konwencję o immunitacie jurysdykcyjnym państwa i jego majątku, do której przystąpiło 28 państw. Jednakże nie weszła ona w życie ze względu na nie spełnienie wymogu formalnego (progu ratyfikacyjnego określonego na 30 państw).

3. Praktyka sądów czeskich

Jednym z nielicznych państw Unii Europejskiej będącym zwolennikiem doktryny immunitetu absolutnego jest Republika Czech. Artykuł 10 Konstytucji Republiki Czech z 2000 r. stanowi, że traktaty międzynarodowe, ratyfikowane przez Czechy, są częścią krajowego systemu prawnego, a w sytuacji konfliktu postanowień umów międzynarodowych z prawem wewnętrznym to traktaty mają moc wiążącą. Przyjętą praktyką jest umieszczanie w umowach dwustron-

nych klauzuli zrzeczenia się immunitetu³. W orzeczeniu z 1987 r.⁴ Sąd Najwyższy Czechosłowacji uznał, że misja dyplomatyczna jako organ suwerennego państwa nie może być pozwana przed sądami krajowymi. Obce państwo może przystąpić do postępowania jedynie w wypadku uprzedniego dobrowolnego zrzeczenia się przysługującego mu immunitetu jurysdykcyjnego. W ocenie sądu zrzeczenie się przez państwo immunitetu jurysdykcyjnego nie oznacza zrzeczenia się immunitetu egzekucyjnego.

W sprawie *Petr Roith v. Embassy of the Republic of South Africa*⁵ z 1995 r. sąd apelacyjny dla miasta Pragi orzekł, że misja dyplomatyczna nie jest ani osobą fizyczną ani prawną i dlatego nie posiada zdolności prawnej do przystąpienia do sprawy. Nawet, jeżeli

³ Stronami umowy dwustronnej między Kanadą i Czechami, Republika Czech jest gwarantorem pożyczki dla firmy AERO Vodochody, kredytobiorca oraz Canadian Imperial Bank of Commerce (działający jako agent) Ceskoslovenská Obchodní Banka (bank komercyjny, będący agentem firmy AERO), które zobowiązały się na nie powoływanie na immunitet jurysdykcyjny w jakimkolwiek postępowaniu wynikającego z naruszenia postanowień umowy. Umowa ta przewiduje, że kompania i gwarant pożyczki wyrażają zgodę na zrzeczenie się immunitetu jurysdykcyjnego oraz egzekucyjnego, a zakres zrzeczenia się z art. 12.14 jest zgodny z przepisami amerykańskiej ustawy o immunitacie FSIA. Jednocześnie strony potwierdzają, że działania objęte tym zob.ozumieniem są hadlowymi z natury stosownie do takiej oceny zawartej w FSIA, i strony zobowiązują się nie podważać takiego charakteru podejmowanych działań.

⁴ Orzeczenie Sądu Najwyższego Republiki Czech The Supreme Court of the Czechoslovak Socialist Republic (Nejvyšší soud Ěskoslovenské socialistické republiky) / Opinion Cpif 27/86 published as Rc 26/1987 27 August 1987 w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI)*, Note du Secrétariat préparée par la Direction Générale des Affaires Juridiques <http://www.coe.int/cahdi>

⁵*Petr Roith v. Embassy of the Republic of South Africa* Czech Republic Superior Court in Prague / decision of 31 August 1995, No. 10 Cmo 418/95-16, potwierdzająca wcześniejsza orzeczeniee okręgowego sądu gospodarczego dla miasta Pragi z 8 marca 1995r., No. 81 Ro 1618/94-8. w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI)*, Note du Secrétariat préparée par la Direction Générale des Affaires Juridiques <http://www.coe.int/cahdi>.

przyjąć, że misja mogłaby być osobą prawną, to zgodnie z art. 47 Ustawy o Międzynarodowym Prawie Prywatnym No. 97/1963 sądy krajowe nie posiadają jurysdykcji *in persona*. Ten sam sąd w innej sprawie *General Health Insurance Company of the Czech Republic v. Embassy of the State of Palestine*⁶ z 1997r., uznał, że zgodnie z normami prawa krajowego nie posiada jurysdykcji nad Palestyną.

4. Immunitet suwerena w praktyce sądów polskich

Zwolennikiem immunitetu absolutnego jest także Polska, w której prawie wewnętrznym brak jest uregulowania zwolnienia państw obcych spod jurysdykcji krajowej. Jest mało prawdopodobne, żeby Polska, nowy członek Unii Europejskiej, ratyfikowała w najbliższym czasie Europejską Konwencję o Immunitacie Państwa z 1972 r. (*European Convention on State Immunity*). W praktyce sądowej stosuje się doktrynę immunitetu absolutnego wyrażającego zasadę zwyczajowego prawa międzynarodowego, która stanowi, że żadne suwerenne i niepodległe państwo jako podmiot prawa międzynarodowego nie jest podporządkowane prawu innego państwa⁷. Sądy niższych instancji w przyznawaniu immunitetu obcemu państwu opierały się

⁶ *General Health Insurance Company of the Czech Republic v. Embassy of the State of Palestine* Czech Republic District Court for Prague 6 case No. E 1426/97 Judgment of 15 December 1997 w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités réales* réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI), Note du Secrétariat préparée par la Direction Générale des Affaires Juridiques <http://www.coe.int/cahdi>.

⁷ W literaturze polskiej występuje pogląd, że państwo obce nie korzysta z immunitetu w zakresie swoich czynności dokonywanych *iure gestionis*, szerzej W. Siedlecki, *Powództwo obcego państwa i przeciw obcemu państwu przed sądami polskimi*, „Palestra”, 5/1936, s. 451; zob. też E. Wengerek, *Immunitet egzekucyjny państw obcych*, „SP”, 17/1967, s. 124; H. De Fiumel, *Prawnomiędzynarodowa odpowiedzialność majątkowa państw*, Ossolineum 1979; Polska ratyfikowała Konwencję Brukselską z 1926 r. i Protokół w 1933 r. Po II Wojnie Światowej rząd zdecydował się na odstąpienie, do której przystąpił ponownie w 1976 r.

na art. 1111 § 1 pkt 1 k.p.c., które to podejście zostało skrytykowane przez Sąd Najwyższy⁸. Przed II Wojną Światową Sąd Najwyższy zgodnie z zasadą wzajemności zawartą w art. 5 k.p.c. przyznał pozwanemu immunitet w sprawie z 1927 r. przeciwko Skarbowi Państwa Czechosłowacji. W sprawie *Fajana przeciwko Delegacji Handlowej Rosji* z 1928 r. Sąd Najwyższy postanowił, że z uwagi na komercyjny charakter działań obcego podmiotu na terytorium Polski, pozwanemu immunitet nie przysługuje⁹. Ponownie SN zajął się problemem immunitetu w orzeczeniu z 1937 r. w sprawie przeciwko *in re Miastu Berlin i Skarbowi Państwa Niemiec*¹⁰, w którym orzekł, że pozwane organy obcego państwa nie były zaangażowane w działania o charakterze prywatnoprawnym i że powództwo przeciwko obcemu państwu jest niemożliwe w sytuacji, kiedy inne sądy krajowe państwa pozwanego przyznają immunitet jurysdykcyjny.

⁸ Sprawa (I PKN 562/99), w której stwierdzono, że praktyka sądów, wywodząca immunitet z art. 1111 kodeksu postępowania cywilnego jest błędna, w: A. Wyrozumska, *Polskie sądy wobec immunitetu państwa obcego*, „PiP”, 3/2000, s. 33 i n. Wiązące w tej materii są nieliczne orzeczenia SN, które mają wpływ na praktykę sądów niższej instancji.

⁹ SN w wyroku z 1925 r. w oparciu o zasadę równości państw i wynikający z niej immunitet stwierdził, że żadne państwo nie może sądzić innego państwa, „Orzecznictwo Sądów Polskich” t. V. 1925, nr 118; szerzej S. Sucharitkul, *State Immunities and Trading activities in International Law*, New York Praeger 1959, s. 149; sprawa *Fajan przeciwko Delegacji Handlowej Rosji* orzeczenie SN z 2 marca 1926 r. R 133/26, gdzie postanowiono, że wyjątki od zasady immunitetu jurysdykcyjnego mogą mieć miejsce tylko w razie wyraźnego przepisu prawa narodów, w razie dobrowolnego poddania się jurysdykcji sądu krajowego oraz w sprawach dotyczące prawa rzeczowego na nieruchomościach, w: T. Ereciński J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, Wydawnictwo Prawnicze PWN Warszawa 2000, s. 172-173; zob. Orzecznictwo Sądów Polskich 1926, t. V, poz. 418 z głosami J. Trammera i L. Babińskiego, zob. Ciszewski J., *Immunitet jurysdykcyjny państw obcych*, „Stosunki Międzynarodowe”, 1-2/2000, s. 127.

¹⁰ Orzeczenie z 31 lipca 1937r., CII 413/37 szerzej J. Sinclair, *The Law of Sovereign Immunity. Recent Developments*, RdC 1980, Tome 167, *passim* zob. też T. Ereciński J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie...*, s. 172-173.

W okresie powojennym w orzeczeniu z 14 grudnia 1948 r. w sprawie *Aldona S. przeciwko Wielkiej Brytanii*, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że zagadnienie jurysdykcji sądów polskich nad państwami obcymi nie może być oparte nad przepisach art. 4 i 5 starego k.p.c.¹¹, i orzekł, że pojęcie obcego państwa nie odpowiada definicji cudzoziemca i nie można stosować w stosunku do niego przepisu art. 5 k.p.c. (obecnie art. 1111 § 1 pkt 3), inna jest bowiem podstawa prawna immunitetu sądowego obcego państwa, a inna przedstawicieli dyplomatycznych. W uzasadnieniu stwierdzono, że przy rozstrzygnięciu kwestii dotyczących immunitetu sądowego państw obcych należy się oprzeć na ogólnych zasadach prawa międzynarodowego publicznego, wśród których najistotniejszą jest zasada wzajemności między państwami, polegająca na wydaniu decyzji o uzależnieniu przyznania immunitetu od ustalenia wzajemności w tym przedmiocie między Polską a innym państwem¹². Sąd wyjaśnił, że biorąc pod uwagę konsekwentne stosowanie przez sądy Wielkiej Brytanii immunitetu jurysdykcyjnego suwerennego państwa, obejmującego także Polskę, sąd nie jest władny rozpatrywać powództwo, uwzględnwszy nawet fakt, że przedmiotem sporu jest przedsiębiorstwo brytyjskie¹³.

W swoim orzeczeniu z dnia 26 marca 1958 r., Sąd Najwyższy w sprawie *Zdzisław, Małgorzata i Anna P. przeciwko J. i Konsulatowi Francji w Krakowie*, orzekł, że zgodnie z normami prawa międzynarodowymi, nie jest dopuszczalne pozwanie przed sąd obcego pań-

¹¹ Zob. sprawa: *Immunity of Germany in Poland*, Annual Digest 1935-1937, V. 8, Case No. 95, s. 239 w: I. Sinclair, *The Law...*, s. 206.

¹² *Aldona S. przeciwko Wielkiej Brytanii*, Orzeczenie SN z 14.12.1948 r., C 635/48 w: PiP 1949, nr 5, s. 119; ILR 1957 s. 223; zob. I. Sinclair, *The Law...*, *passim*.

stwa i podkreślił konieczność stosowania zasady wzajemności¹⁴. W wyroku sąd, odrzucając pozew wskutek braku jurysdykcji, ustalił m.in., że: „Zagadnienie to, nierozstrzygnięte w kodeksie postępowania cywilnego, było przedmiotem rozważań tak w nauce procesu cywilnego jak i w orzecznictwie. Z rozważań tych wynika jednolite stanowisko zasadnicze, że państwo nie może wykonywać władzy jurysdykcyjnej nad innym państwem. Różnice wyłaniają się jedynie w kwestii dopuszczalności od powyższej zasady wyjątków”¹⁵. Należy odnotować komentarz C. Berezowskiego w głosie do orzeczenia, który zwrócił uwagę na rezolucję Instytutu Prawa Międzynarodowego z 1954 r., uznającą immunitet państwa tylko w sporach dotyczących aktów państwa dokonanych w wykonaniu władzy suwerennej¹⁶.

Warto zwrócić uwagę na orzeczenie Sąd Najwyższego z dnia 25 marca 1987 r. *Maria B.-L. przeciwko Instytutowi Kulturalnemu Austrii* dotyczącego wypowiedzenia pracy przez Instytut Kultury Austrii, w którym sąd powołując się na swoje wcześniejsze orzeczenia z 1948 r. i z 1958 r., przesądził, że obce państwo korzysta z immunitetu

¹³ I. Sinclair, *The Law...*, *passim*

¹⁴ Zdzisław, Małgorzata i Anna P. przeciwko J. i Konsulatowi Francji w Krakowie, Orzeczenie SN z 16.03.1958 r., 2 RC 172/56, „OSPiKA”, 6/1956, poz. 160, z głosem C. Berezowskiego, PiP 1960, nr 2, s. 327, z omówieniem W. Siedleckiego w „Przeglądzie Orzecznictwa”, NP 6/1960, s. 327, ILR 26/1958, s. 178. w: T. Ereciński, J. Ciszewski, *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego. Część trzecia, Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*, wyd. 2, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003, s. 122.

¹⁵ Orzeczenie SN z 16.03.1958 r., 2 CR 172/56, „OSPiKA”, 6/1956, poz. 160, z głosem C. Berezowskiego, PiP 1960, nr 2, s. 327 i n; dokładną analizę polskiej legislacji oraz orzeczenie sądów dotyczącej immunitetu suwerennego państw obcych przekazano 17 lipca 1979 r. do Sekretariatu ONZ, zob. *Analysis of Polish Domestic legislation and decisions of National Tribunals regarding Jurisdictional Immunities Status and their property, transmitted by that Government to the Secretariat on July 17 1979*, [w:] United Nations Legislative Series, *Materials on Jurisdictional Immunities Status and their property*, New York 1982, s. 90-91.

tu w zakresie swoich czynności i podkreślił, że uregulowania procedury cywilnej nie pozwalają na pozwanie przed polski organów obcego państwa¹⁷. Sąd przyznał immunitet na zasadzie wzajemności, w oparciu o praktykę Austrii co do poszanowania suwerenności Polski przed sądami krajowymi. Należy podkreślić, że w praktyce sądowej Austrii stosuje się od wielu lat teorię ograniczonego immunitetu jurysdykcyjnego i trudno byłoby oczekiwać od niej uprzywilejowanego traktowania innych państw opartego na zasadzie wzajemności.

Podobne stanowisko do poprzednich wyroków SN zajął Sąd Rejonowy w Warszawie, który w orzeczeniu z dnia 16 marca 1992 r. w sprawie *Elżbieta K przeciwko Ambasadzie Szwajcarii*, odrzucił pozew wskutek braku jurysdykcji, ponieważ działania misji dyplomatycznej zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego, podlegają suwerennej władzy Szwajcarii¹⁸. Ten sam sąd przyjął identyczne ustalenia w sprawie *Sławomir S. przeciwko Chińskiej Republice Ludowej* z 27 kwietnia 1998 r. odrzucając zarzut powoda, że Ambasada Chin w Warszawie nie powinna korzystać z immunitetu zgodnie z art. 1111 § 1 pkt 3 k.p.c. i uznał, że pracownicy jako przedsta-

¹⁶ Szerzej J. Ciszewski, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 18 marca 1998 r.*, „Palestra”, 1999, s. 202.

¹⁷ Orzeczenie z dnia 25 marca 1987 r. SN w sprawie *Maria B.-L. przeciwko Instytutowi Kulturalnemu Austrii* w: A. Wyrozumska, *The State Immunity in the Practice of Polish Courts*, Polish Yearbook of International Law 1999-2000, s. 77; zob. też R. Sonnenfeld, *Immunitet jurysdykcyjny państw i ich własności: Projekt Konwencji przedłożonej przez Specjalnego Sprawozdawcę KPM ONZ w 1990 r.*, PISM, Warszawa 1990, s. 11;

¹⁸ *Elżbieta K. Przeciwko Ambasadzie Szwajcarii* Orzeczenie Sądu Rejonowego dla Miasta Warszawy z 16 września 1992 r., VII P 1232/92., w: Anna Wyrozumska, *Polskie sądy*, s. 33 i n.

wiciele ambasady uprawnionej do reprezentacji państwa za granicą są wyłączeni spod jurysdykcji sądu¹⁹.

W orzeczeniu z 18 marca 1998 r. Sąd Najwyższy w sprawie *Marta M. przeciwko Konsulatowi Generalnemu Republiki Federalnych Niemiec*²⁰ rozważał sprawę roszczenia powódki o wadliwe, jej zdaniem, rozwiązanie umowy o pracę przez Konsulat Generalny Niemiec w Krakowie i ustalił, że immunitet jurysdykcyjny przysługuje nie tylko przedstawicielom dyplomatycznym, ale również misji państwa, które ta misja reprezentuje. Pozew powódki, ze względu na brak jurysdykcji państwowej został odrzucony przez Sąd Rejonowy, a Sąd Wojewódzki oddalił zażalenie powódki, podkreślając, że zgodnie z art. 31 Konwencji Wiedeńskiej przedstawicielstwo dyplomatyczne obcego państwa korzysta z immunitetu jurysdykcyjnego²¹. Następnie Sąd Najwyższy oddalił kasację od postanowienia Sądu Wojewódzkiego. Sąd Najwyższy oparł tu immunitet państwa obcego na określonym przepisie prawa pisanego, a nie jak to było w dotychczasowej praktyce – na normie zwyczajowej²². W uzasadnieniu

¹⁹ *Sławomir S. przeciwko Chińskiej Republice Ludowej*, Orzeczenie Sądu Rejonowego dla Miasta Warszawy z 27 kwietnia 1998 r., VII P 564/98., zob. sprawę *Anna* z 27 kwietnia 1998 r. odrzucając zarzut w: A. Wyrozumska, *The State...*, s. 86.

²⁰ *Marta M. przeciwko Konsulatowi Generalnemu Republiki Federalnych Niemiec* Postanowienie SN z 18 marca 1998 r. i PKN 26/98 „OSNAPiUS”, 5/1999, poz. 172, w: J. Ciszewski, *Glosa do...*, s. 202 i n., zob. też głosę J. Skrzydły, „PiP”, 10/1999, s. 108 i n.;

²¹ Teza orzeczenia: „Korzystanie przez przedstawiciela dyplomatycznego z immunitetu od jurysdykcji cywilnej i administracyjnej państwa przyjmującego obejmuje także placówka dyplomatyczna, będąca pracodawcą.”, Postanowienie SN z 18 marca 1998 r. i PKN 26/98 „OSNAPiUS”, 5/1999, poz. 172, w: „Palestra”, 9-10/1999, s. 202 z głosem J. Ciszewskiego, „PiP”, 10/1999, s. 108 i n. z głosem J. Skrzydły.

²² Postanowienie Sądu Najwyższego – II UKN 750/99 – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 11 stycznia 2000 r., OSP 18 września 2000 r., s. 581, z głosem J. Ciszewskiego.

wyrażono poglądem²³, że przedstawiciele obcych państw nie podlegają jurysdykcji sądów krajowych na podstawie przysługujących uprawnień wynikających z immunitetu dyplomatycznego, immunitetu konsularnego oraz umów i zwyczajów międzynarodowych.

W przeciwieństwie do poprzedniej, wieloletniej praktyki, w kontrowersyjnym orzeczeniu z 11 stycznia 2000 r. Sąd Najwyższy odmówił uwzględnienia zarzutu immunitetu podniesionego przez ambasadę obcego państwa²⁴. Sąd Najwyższy, kwestionując zasadę pełnego immunitetu państwa, postanowił uchylić postanowienie Sądu Rejonowego – Sądu Pracy dla Warszawy Pragi z dnia 8 grudnia 1997 r., który odrzucił zarzut powoda, że obce państwo nie powinno korzystać z immunitetu²⁵. Sąd Wojewódzki - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych postanowieniem z 8 grudnia 1998 r. oddalił zażalenie powoda i uznał, że art. 6 § 2 kodeksu pracy i postanowienia umowy o pracę nie uchylają immunitetu jurysdykcyjnego z art. 1111 § 1 pkt 1 k.p.c., od którego powód złożył kasację. Sąd Najwyższy przyjął, że powołany artykuł dotyczy tylko immunitetu przedstawiciela dyplomatycznego, a nie immunitetu państwa obcego oraz stwierdził, że tej problematyki nie reguluje k.p.c. i nie podzielił

²³ Zastrzeżenia wyrazili m.in. A. Wyrozumska, *Polskie sądy...*, s. 31, T. Ereciński, J. Ciszewski, *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 125 oraz J. Skrzydło, *Glosa*, „PiP”, 10/1999, s. 111.

²⁴ Teza orzeczenia: „Polskim sądom pracy przysługuje jurysdykcja z powództwa obywatela polskiego przeciwko ambasadzie o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia umowy o pracę” – postanowienie SN z dnia 11 stycznia 2000 r., 1 PKN 562/99, „OSNAPiUS”, 19/2000, poz. 723, z glosą J. Ciszewskiego, „Palestra”, 11-12/2000, s. 213 ; za przyznaniem ograniczonego immunitetu opowiada się m.in. Kazimierz Piaseczki, szerzej K. Piaseczki, *Kodeks Postępowania Cywilnego, Komentarz*, t. II, Warszawa 1997, s. 1301, twierdzący, że można bronić poglądu, iż państwo obce nie korzysta z immunitetu jurysdykcyjnego w zakresie *acta iure gestionis*.

²⁵ J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, *passim*.

wykładni zawartej w swoim wcześniejszym orzeczeniu z dnia 18 marca 1998r. Niedostatkim jest pominięcie w postanowieniu roli umów i zwyczaju międzynarodowego, przeglądu ustawodawstwa oraz praktyki sądowej innych państw w kształtowaniu immunitetu²⁶.

Niezależnie od traktowania go (państwa) tak jak cudzoziemca można uznać w ślad za orzeczeniami Sądu Najwyższego, że obce państwo korzysta z immunitetu na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego i nie można stosować podległości jurysdykcji w stosunku do powództw wzajemnych ani też dopuszczalności prowadzenia egzekucji, z wyjątkiem, kiedy państwo w sposób wyraźny zrzeka się immunitetu suwerena. Zwolnienie spod polskiej jurysdykcji państwowej dotyczy spraw cywilnych określonych w art. 1 i 2 k.p.c. i wydaje się, że niedopuszczalne jest zgłoszenie wniosku o wydanie zarządzenia tymczasowego w postępowaniu zabezpieczającym (art. 730 i n. k.p.c.) wobec innego państwa²⁷.

Ocena sytuacji, w których państwo obce nie będzie korzystało z immunitetu jurysdykcyjnego – do czasu opracowania własnej ustawy o immunitetach, uwzględniającej praktykę legislacyjną innych państw - powinna podlegać praktyce sądowej. Warto podkreślić, że w polskim prawie przewidziano w art. 1116 k.p.c. możliwość zwrócenia się przez sąd orzekający do ministra sprawiedliwości o wyda-

²⁶ Kodeks postępowania cywilnego reguluje kwestię immunitetu dyplomatycznego i wobec braku normatywnego określenia immunitetu państw można pokusić się o stosowanie *a simili* art. 1111 paragraf 1 punkt 3 odnośnie wyłączeń obcego państwa spod jurysdykcji.

²⁷ Zob. też W. Siedlecki, *Powództwo obcego państwa i przeciw obcemu państwu przed sądami polskimi*, „Palestra”, 5/1936, s. 451; E. Wengerek, *Immunitet egzekucyjny państw obcych*, „S P”, 17/1967, s. 124; H. De Fiumel, *Prawno-międzynarodowa odpowiedzialność majątkowa państw*, Ossolineum 1979.

nie opinii dotyczącej stosowania przepisów regulujących wyłączenie spod jurysdykcji sądowej.

Większość spraw rozpatrywanych przez sądy powszechne i Sąd Najwyższy dotyczyły roszczeń z umów o pracę między obywatelami polskimi a misjami dyplomatycznymi państw obcych w Polsce i w praktyce sądowej brak jest wypracowanego *modus operandi*.

5. Pozycja immunitetu państwa w Portugalii

Innym państwem europejskim stosującym zasadę immunitetu absolutnego jest Portugalia. Jej Sąd Najwyższy (*Supremo Tribunal de Justica*) w orzeczeniu z dnia 11 maja 1984 w sprawie *A v. Ambassador in Portugal Brazilian Embassy*²⁸ o wypłatę przez ambasadę Brazylii w Lizbonie zaległego wynagrodzenia, orzekł, że zgodnie z powszechnie akceptowaną zasadą międzynarodowego prawa zwyczajowego i stosownie do starej maksymy „*par in parem non habet*

²⁸ Sprawa *A v. Ambassador* - Supremo Tribunal de Justiça Judgment of 11 May 1984 Boletim do Ministério da Justiça, 1984, No. 337 w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI)*; inne sprawy: *António e Castro v. Estado Brasileiro*, District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 6 July 1983, *Colectânea de Jurisprudência*, 1983, No. VIII-4 sąd orzekł, że immunitet obejmuje także szoby pracownicze, których poprawnym forum jest droga dyplomatyczna, ten sam sąd potwierdził takie stanowisko w późniejszej sprawie *Bernardette Bravo v. Republic of Zaire* wyrok z 12 July 1989 *Colectânea de Jurisprudência*, 1989, No. XIV-4, gdzie stwierdzono, że sądy krajowe nie są kompetentne do rozstrzygnięcia umów o prace i raz jeszcze w sprawie *Anabela Catarina Ramos et al. (individuals) v. US Government (State)* District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 4 May 1994; *Aurêlio Moreira de Sousa v. Consulado Geral de Espanha no Zó.to*, District Court (Tribunal da Relação do Zó.to) – Appeal Judgment of 5 I 1981, *Colectânea de Jurisprudência*, 1981, No. VI-1, w sprawie tej stwierdzono, że immunitet obejmuje nie tylko działania *ius imperii* ale również sprawy w których obce państwo działa jako osoba fizyczna; *United States of America (State) v. Companhia Zó.tuguessa de Minas, SARL*, Supreme Court (Supremo Tribunal de Justiça) – Appeal Judgment of 27 II 1962, Boletim do Ministério da Justiça, 1962, No. 114, gdzie SN potwierdził stosowanie doktryny

jurisdictionem”, obcemu państwu przysługuje immunitet przed sądem krajowym. Generalna praktyka państw, zdaniem sądu, akceptowana jako prawo może stanowić podstawę powstania normy międzynarodowego prawa zwyczajowego. W sprawie *Carlos Manuel Flores Andre and Miguel Carlos Parada Andre v. Spanish Institute in Lisbon*²⁹ z 1987 r. *Supremo Tribunal de Justicia* postanowił, że szkoła prowadzona przez instytut kulturalny obcego państwa jest agencją rządową i podlega jurysdykcji sądów. Rok później sąd okręgowy *Tribunal da Relação de Lisboa* w podobnej sprawie z 1988 r. *Maria Cristina Silva v. Spanish Insitute, Spanish Embassy and Spanish Foreign School*³⁰ uznał, że zgodnie z międzynarodowym prawem publicznym Hiszpania nie podlega jurysdykcji sądów Portugalii. W orzeczeniu Sąd Najwyższy w sprawie *Rosa de Jesus Lourenço Barros Fonseca v. Gilbert Buddig Larren and Madeleine Laurent Larren*³¹ z 1991r. można zauważyć pewne odejście od immunitetu

immunitetu absolutnego w większości spraw z wyłączeniem sytuacji wyraźnego zrzeczenia się immunitetu przez pozwaną stronę.

²⁹ *Carlos Manuel Flores Andre and Miguel Carlos Parada Andre v. Spanish Institute in Lisbon* Supremo Tribunal de Justiça Judgment of 17 June 1984 Boletim do Ministério da Justiça, 1987, No. 368 [w:] *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités* réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI).

³⁰ *Maria Cristina Silva v. Spanish Insitute, Spanish Embassy and Spanish Foreign School* Tribunal da Relação de Lisboa Judgment of 4 May 1994, unpublished [w:] *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités* réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002 (CAHDI), inne sprawy: *Maria Aparecida Pereira de Melo Cunha Brazão v. Brazilian Embassy and Republic of Brazil*, District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 13 December 2000 Boletim do Ministério da Justiça, 2000 *Jorge Manuel Nunes Marques v. Saudi Arabia Embassy*, District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 23 II 2000 Boletim do Ministério da Justiça, 2000.

³¹ *Sprawa Rosa de Jesus Lourenço Barros Fonseca (individual) v. Gilbert Buddig Larren and Madeleine Laurent Larren (French Diplomats)* Supreme Court (Supremo Tribunal de Justiça) – Appeal 30 January 1991 Boletim do Ministério da Justiça, 1991, No. 403 w *PROJET PILOTE DU CONSEIL DE L'EUROPE SUR LA*

absolutnego, kiedy sąd stwierdził, że immunitet przyznawany przedstawicielom misji dyplomatycznej obejmuje tylko ich działania publiczne, a akty prywatne takiej ochronie nie podlegają. Później w 1997 r. Sąd Najwyższy w sprawie *Manuel Ventura Arroja v. Republic of Bolivia*³² orzekł, że immunitet jest ograniczony do *acta iure imperii* i uznał działania konsula za wykonywanie funkcji publicznych, którym immunitet przysługuje. Sąd okręgowy zdecydował w sprawie *Jorge Manuel Nunes Marques v. Saudi Arabia Embassy*³³ z 2000 r., że nie może rozstrzygać sporu przeciwko ambasadzie Arabii Saudyjskiej, ponieważ państwo to nie zrzekło się immunitetu, a ambasador sprzeciwił się rozpatrywaniu skargi przed sądem portugalskim.

Zgodnie z art. 8(1) Konstytucji Portugalii³⁴ zasady międzynarodowego prawa zwyczajowego stanowią integralną część systemu prawa wewnętrznego a immunitet jurysdykcyjny państwa jest uwa-

PRACTIQUE DES ETATS RELATIVE AUX IMMUNITES, Note du Secrétariat préparée par la Direction Générale des Affaires Juridiques 27e réunion Strasbourg, 18-19 mars 2004.

³² *Manuel Ventura Arroja (individual) v. Republic of Bolivia (State)* Supreme Court (Supremo Tribunal de Justiça) – Appeal Judgment of 4 February 1997 Boletim do Ministério da Justiça, 1997, No. 464, do podobnego wniosku doszedł sąd okręgowy w Lizbonie, który w sprawie *Rui Manuel do Couto Mendes Valada (individual) v. Popular Republic of Angola (State)* o District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal.

Judgment of 5 March 1998 Colectânea de Jurisprudência, 1998, No. XXIII-2, orzekł, że zasada immunitetu jurysdykcyjnego nie ma zastosowania do prywatnych kontraktów ale wszelkie działania suwerena *ius imperii* są chronione tym przywilejem. Ten sam sąd w sprawie *Maria Aparecida Pereira de Melo Cunha Brazão (individual) v. Brazilian Embassy and Republic of Brazil (State)* District Court (Tribunal da Relação de Lisboa) – Appeal Judgment of 13 December 2000, dotyczącej szob.u pracownicze-go zawężił zakres immunitetu do działań *iure imperii*.

³³ *Jorge Manuel Nunes Marques v. Saudi Arabia Embassy*, District Court Tribunal da Relação de Lisboa – Appeal Judgment of 23 II 2000 Boletim do Ministério da Justiça, 2000.

³⁴ Tekst Konstytucji Zob.tugalii zawarty jest w: ILR 1993, t. 116, s. 625. zob. też Correira S., *Zob.tugals Stellung zur Frage der Staatenimmunität*, AVR 1996, nr 34.

żany za fundamentalną zasadę prawa międzynarodowego. Teoria immunitetu ograniczonego dokonuje podziału między *acta iure gestionis* i *iure imperii*, jednakże międzynarodowa praktyka immunitetu różni się pomiędzy państwami i nie można stwierdzić, że teoria ograniczonego immunitetu została powszechnie zaakceptowana. Portugalia uznaje teorię immunitetu ograniczonego tylko w rozstrzeżeniach przeciwko obcemu państwu w sprawach o nieruchomości. Na uwagę zasługuje orzeczenie sądu odwoławczego w Lizbonie z 2000r, które odwołuje się do doktryny immunitetu ograniczonego W sprawie *A. v. Islamic Republic of Pakistan*³⁵ z 2004 r. *Tribunal da Relação de Lisboa* postanowił, że pomimo akceptacji immunitetu jurysdykcyjnego jako fundamentalnej zasady prawa międzynarodowego, to zakres jego stosowania należy ograniczyć do działań władczych (*iure imperii*) i tylko w sytuacji, kiedy obce państwo wykonuje funkcje publiczne.

6. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości

Głównym zadaniem ETS jest czuwanie nad przestrzeganiem przez państwa członkowskie prawa unijnego i realizowaniem przez nie postanowień traktatowych. Trybunał za pośrednictwem dokonywanych wykładni prawa, wydawanych orzeczeń i stanowionych przepisów prawa wpływa również na europejski proces inte-

³⁵ *A. v. Islamic Republic of Pakistan* Tribunal da Relação de Lisboa Judgment of 23 June 2004, unpublished w: *Projet Pilote du Conseil de l'Europe sur la Pratique des Etats relative aux immunités réalisé sous les auspices du Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public 2002* (CAHDI).

gracji. Interpretacja istniejącego prawa pozwala skutecznie je wdrażać na poziomie wspólnotowym³⁶.

Warto zapoznać się z orzeczeniem z 2000 r. w sprawie umowy o pracę *Fogarty v. France* z 2001 r., gdzie sąd brytyjski stosownie do art. 16(1) ustawy o immunitacie postanowił przyznać immunitet jurysdykcyjny Ambasadzie USA w Londynie odnośnie zarządzania misji dyplomatycznej. Przyznany działaniom administracyjnym obcego państwa immunitet nie jest zdaniem sądu, wyłącznie immunitetem pozwanego *ratione persona*. Warto zauważyć, że angielska doktryna immunitetu jest zbliżona do praktyki sądów krajowych systemu prawa cywilnego. Z powodu braku innych środków prawnych w sądach krajowych, powód postanowił dochodzić swoich roszczeń przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości utrzymując, że prawo międzynarodowe oraz praktyka sądowa Wielkiej Brytanii nie przewiduje immunitetu absolutnego odnośnie roszczeń pracowników misji dyplomatycznych³⁷.

Rząd angielski w odpowiedzi wyjaśnił, że sądy oparły się na prawie międzynarodowym, przyznając wyłączną jurysdykcję suwerennemu państwu nad organami władzy państwowej i administracyjnej. Europejski Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że przyznanie immunitetu jurysdykcyjnego było ograniczeniem praw powoda odnośnie zarzucanej dyskryminacji w procesie rekrutacji personelu

³⁶ Głównym zadaniem Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, z siedzibą w Luksemburgu, jest czuwanie nad przestrzeganiem prawa przy interpretacji i stosowaniu postanowień traktatowych. ETS za pośrednictwem dokonywanych wykładni prawa, wydawanych orzeczeń i stanowionych przepisów prawa wpływa również na europejski proces integracji. Interpretacja istniejącego prawa pozwala skutecznie je wdrażać na poziomie wspólnotowym.

misji dyplomatycznej, ale przepis art. 16(1) ustawy o immunitacie z 1978 r. jest zgodny z akceptowanymi standardami prawa międzynarodowego³⁸.

Sędziowie ETS Caflisch, Costa i Vaji stwierdzili, że niewyobrażalnym jest żeby suwerenne państwo w zatwierdzeniu przedstawicieleli misji dyplomatycznej, włącznie z personelem biurowym, musiało być podporządkowane normom i procedurom innego państwa, w szczególności ustawodawstwu państwa przyjmującego³⁹.

Trybunał już wcześniej w sprawie *SAT Fluggesellschaft GmbH v. European Organization for the Safety of Air Navigation* z 1994 r. rozpatrzył na wniosek belgijskiego sądu kasacyjnego problem czy zgodnie z art. 177 TWE posiada on w sprawie jurysdykcję (w sporze z elementem międzynarodowego prawa publicznego, jakim jest immunitet jurysdykcyjny). Niewątpliwie dokonanie przez ETS takiej interpretacji immunitetu jurysdykcyjnego w świetle prawa wspólnotowego zasługuje na większą uwagę⁴⁰.

² *Fogarty v. France* (2001) 31 EHRR 26 at para 64, w: S. Capps, *Asserting Jurisdiction. International and European Legal perspectives*, Oxford Hart Publishing 2003, s. 182.

³⁸ S. Capps, *Asserting Jurisdiction...*, s. 183.

³⁹ Sądy państwowe starają powstrzymać się bez oficjalnego poparcia ze strony organów władzy wykonawczej w postaci wydawanych zaświadczeń pozycji rządu w danym szob.ze, od oceny aktów normatywnych obcych państw. Takie stanowisko odzwierciedla zasadę zajmowania jednakowego stanowiska przez organy władzy wykonawczej i sądowej w sprawach polityki zagranicznej państwa. W sprawie *Oppenheimer v. Cattermole* [1976] AC 249 Lord wyraził pogląd, że sąd powinien powstrzymać się od ingerencji w sprawy wewnętrzne obcego państwa celem niestawienia władzy wykonawczej w kłopotliwej sytuacji; inne stanowisko zajął lord Greene w sprawie *Kawasaki Kisen Kaishiki Kaisha of Kobe v. Bantham SS Co.* [1939] 2 KB 544, zob. D. Collins, *Foreign Relations and Judiciary*, ICLQ 2002, nr 51, s. 485.

⁴⁰ C-364/92, *SAT Fluggesellschaft mbH v. European Organization for the Safety of Air Navigation (Eurocontrol)*, Judgment of 19 January 1994, [1994] ECR I-43; pozwana strona argumentowała, że ze względu na przysługujący jej jako organizacji międzynarodowej immunitet jurysdykcyjny ETS nie posiada jurysdykcji *in persona*,

7. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Kategoria immunitetu suwerennego jako kategoria prawa międzynarodowego została wykształcona z zasady *par in parem non habet imperium*, stosowane do suwerennych królów, na mocy którego jedno państwo nie powinno podlegać jurysdykcji innego państwa⁴¹. Dlatego też ograniczenia prawa dostępu do sądów krajowych przez stosowanie doktryny immunitetu państwa służy poszanowaniu takiej zasady oraz promowaniu poprawnych stosunków między państwami. Taką interpretację przyjął też Europejski Trybunał Praw Człowieka w trzech rozpatrzonych sprawach *Al.-Adsani v. UK*, *Fogarty v. UK* i *McElhinney v. Ireland and UK* z 2002 r.⁴².

sąd nie zgodził się z tym stanowiskiem i stwierdził, że Eurocontrol mógł powołać się na immunitet tylko w szob.ze przed sądem belgijskim; zob. też Drijber, 32 *CML Rev.* 1995, s. 1039; Kunz-Halstein, *Internationale Organisationen im Rechtsverkehr*, *EuZW* 1994, s. 402; Seidl-Hohenveldern, *Eurocontrol und EWG-Wettbewerbsrecht*, in K. Ginther et al. (ed.), *Völkerrechtzwischen normativem Anspruch und politischer Realität Festschrift für Karl Zemanek* 1994, s. 251

⁴¹ Szerzej J. L. Brierly, *The Basis of Obligation in International Law and other Papers*, edited by H. Lauterpacht, Oxford, Clarendon Press 1958, s. 36; zob. też C. de Visscher, *Theories et Realites en Droit International Public*, A. Pedone, Paris 1953, s. 238; J. Mattern, *Concepts of State, Sovereignty and International Law*, John Hopkins Press, Baltimore, 1928, s. 71; Canivet, Guy, *L'apzob.t de l'article 6 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme à la théorie des conflits d'application de la loi dans le temps : à propos de l'arrêt de l'Assemblée plénière de la Cour de cassation du 23 janvier 2004 t*, Paris Dalloz 2005, ECHR w swoich orzeczeniach podkreślił, że w prawie międzynarodowym można zauważyć tendencje ograniczenia immunitetu państwa w stosunku do szkody na osobie spowodowanych przez działanie lub zaniechania działania przez obce państwo na terytorium państwa forum, jednakże nie jest ona sprzeczna z treścią art. 6 Konwencji.

⁴² *Al.-Adsani v. UK*, ECHR Application 37553/97, Judgment of 21.11. 2001, w którym Wielka Izba Trybunału rozstrzygnęła postępowanie większością jednego głosu, przeciwko naruszeniu przez Wielką Brytanię art. 6 Konwencji głosowało 9 sędziów, za naruszeniem tego artykułu poprzez odmówienie powodowi prawa drogi sądowej do dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od władz Kuwejtu oddało głosy 8 sędziów; *Fogarty v. UK*, ECHR Application 37112/97, Judgment 21.11. 2001, *McElhinney v. Ireland*, ECHR Application 31253/97, Judgment 21 XI. 2001.; w: E. Voyiakis, *Access to Court v. State Immunity*, ICLQ nr 52/2003 s.297 i n; zob. też Markus Rau's, *After Pinochet: Foreign Sovereign Immunity in Respect of Serious Human Rights Viola-*

W sprawie *Al.-Adsani* powód argumentował, że Kuwejtowi nie przysługuje immunitet w związku z naruszeniem *ius cogens*, lecz Trybunał postanowił, że nie nastąpiło naruszenie art. 6(1) Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz że przyznanie immunitetu suwerennemu państwu w postępowaniu cywilnym nastąpiło zgodnie z normami prawa międzynarodowego. *Al.-Adsani* – angielski pilot uczestniczący w działaniach wojennych na terenie Kuwejtu w 1991 r. – złożył nieskuteczną apelację dotyczącą odszkodowania od rządu Kuwejtu za doznane szkody fizyczne i moralne spowodowane torturami. Brytyjski sąd apelacyjny orzekł, że Kuwejtowi przysługuje immunitet i nie ma zastosowania art. 5 ustawy o immunitacie regulujący odpowiedzialność za śmierć lub szkodę na osobie spowodowaną przez obce państwo na terytorium Wielkiej Brytanii. Europejski Trybunał Praw Człowieka dokonał przeprowadzenia kryterium celowości i proporcjonalności ograniczenia prawa powoda i raz jeszcze podkreślił, że immunitet zgodnie z uznanymi zasadami prawa międzynarodowego służy utrzymaniu dobrych stosunków międzynarodowych i poszanowaniu suwerenności. Wielka Izba Trybunału orzekła także, że państwo może w postępowaniu cywilnym przed sądami krajowymi

tions: The Decision of the European Court of Human Rights in the Al-Adsani Case, G L J 2002 nr 3; Yang X., *State Immunity in the ECHR: Reaffirmations and Misconceptions*, BYIL 2003, s. 333 i n. Rozpatrując skargę wniesioną przeciwko Grecji o niewydanie wymaganego przepisami greckiego Kodeksu Postępowania Cywilnego zezwolenia na wszczęcie postępowania egzekucyjnego przeciwko Republice Federalnej Niemiec Trybunał w swoim orzeczeniu z 12 grudnia 2002r. orzekł, że pozwanemu przysługuje immunitet egzekucyjny w: LIM 2003, nr 42, s.1034; zob. też Bernhardt, Rudolf, *Just Satisfaction under the European Convention on Human Rights*. In: *International Responsibility Today, Essays in Honor of Oscar Schachter*, Koninklijke Brill Nv. Verlag, Leiden 2005, s. 243-252.

powołać się na immunitet jurysdykcyjny nawet w sytuacji zarzutu naruszenia *ius cogens* poprzez stosowanie tortur.

W uzasadnieniu wyrażono pogląd, że immunitet suwerennego państwa jest częścią składową prawa międzynarodowego publicznego, którą Konwencja musi uwzględniać i nie może ona działać w oderwaniu od istniejących norm stanowiących podstawę przyznania immunitetu jurysdykcyjnego. Następnie ustalono, że immunitet suwerennego państwa jest normą prawa międzynarodowego, rozwiniętym z zasady *par in parem non habet imperium*, na mocy, którego żadne państwo nie powinno podlegać jurysdykcji sądów innych państw. Trybunał ustalił także, że przyznanie immunitetu obcemu państwu w postępowaniu cywilnym służy promowaniu zasady wzajemności i dobrych wzajemnych stosunków między państwami poprzez poszanowanie suwerenności drugiego państwa. Warto też podkreślić, że Trybunał w sprawie *Waite and Kennedy v. Germany* z 1999 r. przyznał immunitet organizacji międzynarodowej (Europejskiej Agencji Przestrzeni Kosmicznej)⁴³.

W sprawie *Fogarty* dotyczącej zatrudnienia przez Ambasadę Stanów Zjednoczonych w Londynie, orzeczenie Trybunału Przemysłowego dla Północnego Londynu, przyznające pozwanemu immunitet, uznano za zgodne z zasadami prawa międzynarodowego i oświadczone, że w sprawach związanych z zatrudnieniem pracowników przez misje dyplomatyczne, międzynarodowa praktyka sądowa jest podzielona, co do przysługiwania państwu immunitetu. W dal-

⁴³ *Waite and Kennedy v. Germany*, [GC] Application No. 26083/94, § 59, [2000] 30 ECHR1999-I 261; zob. też M. Balcerzak, *Immunitet Państw i Organizacji Międzynarodowych a Ochrona Praw Człowieka*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 3/2003, s. 109-135.

szym ciągu uzasadnieniu Europejski Trybunał Praw Człowieka ustalił, że Wielka Brytania, nie jest jedynym państwem przyznającym, zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego immunitet w sprawach zatrudnienia personelu dyplomatycznego, w przeciwieństwie do zatrudnienia personelu niższego i pomocniczego szczebla. Fogarty, powódka, nie zgodziła się z decyzją o zwolnieniu przez pracodawcę, którym była ambasada USA w Wielkiej Brytanii, a złożenie skargi zakończyło się wypłaceniem przez rząd USA odszkodowania. Następnie Fogarty ponownie wniosła sprawę do sądu, w której pozwana strona powołała się zgodnie z art. 16(1)(a) amerykańskiej ustawy i immunitecie na immunitet obcego państwa. Powódka podniosła, że brak dostępu do sądu krajowego narusza art. 6 Konwencji, na co rząd brytyjski argumentował, że przyznany stronie immunitet państwa wyłącza spod jurysdykcji sądów angielskich roszczenia pracownicze. Zdaniem pozwanej strony zatrudnienie pracowników ambasady przez rząd USA zgodnie z art. 32 Konwencji Europejskiej jest działaniem *acta iure imperii* związane z wykonywaniem suwerennych działań państwa.

Pozwane strony często argumentowały, że treść art. 6(1) wspomnianej konwencji nie ma zastosowania do spraw dotyczących immunitetu państwa i dlatego jednostkom nie przysługują prawa ochrony cywilnej w takim postępowaniu⁴⁴. Europejski Trybunał

⁴⁴ Zdaniem powoda Zjednoczone Królestwo poprzez przyznanie immunitetu USA naruszyło akceptowane współcześnie standardy międzynarodowe, zob. sprawy: *Agee v. United Kingdom*, Decision of 17 XII 1976, Application No. 7729/76, 7 DR (1976) 164 i *Dyer v. United Kingdom*, Application No. 10475, 39 DR (1984) 246; zob. też M. Kloth, *Immunities and the right of access to court under the European Convention on Human Rights*, ELR 2002, nr 27, s. 33. ECHR wielokrotnie zajmował się problemem immunitetu organizacji międzynarodowej, który pomimo pewnych różnic w wielu aspektach przypomina immunitet państwa, zob. sprawy: *Prince Hans-Adam II of*

Praw Człowieka stoi na stanowisku, że art. 6 stosuje się podczas ustalenia praw w ważnych sporach z udziałem suwerennego państwa⁴⁵. Trybunał uznał również, że przyznanie immunitetu odbyło się zgodnie z normami prawa międzynarodowego, a rząd brytyjski dokonał interpretacji Konwencji stosownie z istniejącą w prawie międzynarodowym publicznym zasadą immunitetu.

W przypadku *McElhinney* irlandzki sąd apelacyjny nie zgodził się z argumentacją powoda, że Wielkiej Brytanii immunitet nie przysługuje co do roszczeń odszkodowawczych z tytułu spowodowania szkody na osobie powstałej w wyniku działań na terytorium państwa forum. W skardze do Trybunału podniesiono zarzut pozbawienia powoda przez sąd irlandzki przysługującego zgodnie z art. 6 Konwencji Europejskiej prawa rozstrzygnięcia roszczeń przez sądy krajowe. Trybunał uznał stanowisko pozwanej strony, że ograniczenie prawa poszkodowanego wynika z respektowania powszechnie uznanych zasad prawa międzynarodowego oraz utrzymywania dobrych relacji między państwami.

Liechtenstein v. Germany, Application No. 42527/98 [2001] 11 EHRC 526; *Waite and Kennedy v. Germany*, Application No. 26083/94 [2000] 30 ECHR 261 oraz *Beer and Regan v. Germany*, Application No. 2894/95 [2001] 33 ECHR 3; zob. też sprawę *Shota Bitadze's Case*, Republic of Georgia Constitutional Court, Constitutional [8/177/2] Submission of a district court of Georgia, Judgment of 21-05-2002.

⁴⁵ Sprawy: *Bentham v. Netherlands* (1986), 8 ECHR; *Fayed v. United Kingdom*, (1994) 18 EHHR 393; zob. też X. Yang, *State Immunity in the European Court of Human Rights: Reaffirmations and Misconceptions*, BYIL 2003 s.346; zob. też M. Balcerzak, *Immunitet...*, Cohen-Jonathan, Gérard *Cour européenne des droits de l'homme et droit international général* Annuaire français de droit international 2001, nr 47, s. 423-457

*Immunitet jurysdykcyjny państwa w orzecznictwie sądów krajowych
i międzynarodowych*

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie instytucji immunitetu jurysdykcyjnego państwa w praktyce sądów krajowych i międzynarodowych (Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Europejski Trybunał Ochrony Praw Człowieka). W związku ze zwiększoną w XX wieku wymianą handlową pomiędzy państwami i stale rosnącą liczbą agencji rządowych, korporacji publicznych oraz innych podmiotów państwowych, sądy krajowe przyjmowały stanowisko, że państwo może ponosić konsekwencje podejmowanych czynności gospodarczych w takim samym zakresie jak każda osoba fizyczna.

State jurisdictional immunity in international and internal jurisprudence

Abstract

The article focuses on presenting an institution of state jurisdictional immunity in internal and international (European Court of Justice, European Court of Human Rights) jurisprudence. As a result of increasing trade between states as well as constantly growing number of governmental agencies, public corporations and other public entities, state courts expressed the opinion that a state could be responsible for its economic activities due to the same rules as every natural person.